

Konkrétní poznání reinkarnace a sociální otázka

Rudolf Steiner

12. prosince 1920, Dornach, GA 202

Přírodovědecký pohled na dějinný vývoj

[...] Dnes se setkáváme s přístupem k dějinám, který je v podstatě velmi silně ovlivněn tím, co lze nazývat přírodovědeckým způsobem myšlení. Nahlížení na dějiny v jistém smyslu pozvolna kapitulovalo před přírodovědeckým uvažováním, tedy i historický vývoj lidstva si dnes lidé představují tak, že vyhledávají účinky, vztahují je k příčinám a po vzoru kauzální souvislosti v přírodním dění pak vytvářejí určitou kauzální souvislost v historickém životě. I když v tomto ohledu jsou zatím radikální jen jednotliví historikové, přesto je zde tendence přivést dějiny - přinejmenším pozvolna - k metodice podobné postupu přírodní vědy.

Zvláště při sledování vývoje každodenního života a začlenění jednotlivce do tohoto vývoje lidstva z generace na generaci se stále více dospívá k tomu, že se na věci nahlíží pouze vnějším způsobem, že se jde, abych tak řekl, po vlákně přírodovědecké nutnosti. Pro mnoho lidí je dnes stísněující - nicméně se jim to zase jeví jako nutné - že vlastnosti, které člověk má, se odvozují z fyzické dědičnosti. Neustále hovoříme o tom, že člověk ty či ony více či méně vnější, fyzické, anebo niterné, duševní znaky prostě zdědil od svých předků, a to, co si vytváříme v každodenním životě, také přenášíme na otázky dějin. Rozšiřujeme to na dějiny. Díváme se, lze říci, na to, jak my sami žijeme v rámci současné generace, jak tato generace pochází z generace předcházející, ta zase z té předcházející atd. A člověk si pak zvykne dívat se na historický vývoj tak, že si vlastně všímá sledu generací.

Vezme si nějakou část Země, třeba střední Evropu, a dívá se na ni tak, že sleduje vlastnosti Středoevropanů v posledních desetiletích. Potom jde dál k předcházejícím desetiletím a podle toho, na co je zvyklý ve smyslovém pozorování, se snaží vlastnosti, řekněme, dnešních Němců, dnešních Francouzů odvodit z vlastností Němců v 18. století, z vlastností Francouzů v 18. století atd. Lze říci, že vývoj lidstva sleduje v přímočarém proudu, což ho uspokojuje. Přírodovědci by řekli: Potřeba kauzality je uspokojena, může-li člověk to, co u určitého lidského druhu současnosti nalézá v podobě duševně-duchovních kvalit, odvodit z duševně-duchovních kvalit dřívějších generací téhož národa, téže rasy atd., může-li tedy vytvořit jistou příčinnou souvislost v přímočarém průběhu času.

Vysvětlování vzniku vlastností lidí a národů dědičností je jednostranné

Jakmile se světový názor podobný tomu, který se vytvářel v průběhu posledních tří až čtyř století i déle, odpoutá od abstrakcí, byť by byl jakkoli nábožensko-spiritualistický, v praxi vnímá duševně-duchovní život jako těsně vázaný na fyzický. Jak by se měl takový způsob uvažování dostat někam dál než k pouhému sledování generačního sledu, generačního vývoje! Právě tady však musíme brát vážně to, co nám poskytují anthroposofické poznatky. Musíme se z tohoto hlediska dívat nejen na člověka nebo na určitý počet lidí současnosti, nakořli tento člověk nebo tito lidé mají znaky zděděné od bezprostředně předcházejících generací, ale musí nám být prakticky jasné, že v každém jednotlivém člověku existuje duševně-duchovní [složka], která prožila dlouhou dobu v duchovně-duševním světě, než vstoupila do tohoto fyzického těla.

Máme-li tedy před sebou současného člověka, musíme si říci: Díváme se na jeho tělesnou schránku; vidíme, že nese zděděné znaky, pocházející od dřívějších generací. Díváme se však i na jeho duchovně-duševní [složku] a vidíme, že v sobě nese duši, která zprvu nemá vůbec nic společného s bezprostředně předcházejícími generacemi a která nemá mnoho společného ani s generacemi ze vzdálenější minulosti. Tato duše tady byla mnohem dříve než nynější [generace] [žijící] na Zemi, a zatímco se tedy vyvíjela celá řada generací, nebyla nijak bezprostředně spojená s pozemským vývojem. Zatímco tyto generace oplývaly, prodlévala v duchovně- -duševním světě. Nahlížet na člověka jen na základě znaků zděděných v generačním sledu je prostě jednostranné. Koneckonců je pouhou iluzí, na- hlíží-li se na člověka nebo na dějinný vývoj takto. Lidé si v podstatě jen namlouvají, že téměř všem rozumí; ve skutečnosti jim naprosto nerozumí. Teoretizuje se o tom, že to či ono, co lidé v současnosti dělají, jak se projevují, pochází z těch či oněch zděděných kvalit. Kdyby však někdo byl dostatečně nezaujatý, musel by si na bezpočtu míst, ba všude říci: To, co předpokládáme jako fyzické kvality vyvíjející se z generace na generaci, naprosto nevysvětluje jakoukoli situaci v současnosti, ani u jednotlivce, ani u jakékoli národnostní či rasové skupiny lidí. Chceme-li dospět ke skutečnosti, nechceme-li se zastavit v této abstrakci - třebaže je materialistická; je pouhou abstrakcí, prostě abstrakcí materialistickou - musíme vzít v potaz skutečnost, že to, co se projevuje v současném životě, lze vedle toho, co má původ v proudu krve, vysvětlit na základě toho, co spočívá v silách duší, které před sestupem k opětovnému vtělení do těchto těl po dlouhý čas žily v duchovním světě.

Původ evropského obyvatelstva

Co se týče těchto věcí, již jsem v průběhu let leccos naznačil. Naznačil jsem, že v naší době, zvláště pak v době před oněmi katastrofálními událostmi, bylo evropské obyvatelstvo promíseno s lidmi, nesoucími v sobě duše z prvních křesťanských staletí. Svět je ovšem složitý, a když uvedeme něco takového, postihneme tím v podstatě vždy jen část skutečnosti. Takovéto údaje je třeba neustále rozšiřovat, abychom se přiblížili k úplnému pohledu. Rozhodně to ale nelze chápat tak, že bychom něco dříve řečeného, co je veskrze správné, jen se vztahuje k určitému počtu lidí, měli opravit; nýbrž jako doplnění uvedme toto:

Existuje poměrně nevelká část středoevropského obyvatelstva, jež [v sobě] bezprostředně skrývá duše, které žily v těchto prvních křesťanských staletích, tak jak si tato první křesťanská staletí podle obvyklých dějin představujeme. Tyto věci jsou mnohem složitější. Bádání duchovní vědy se tu ukazuje něco, co se bude v mnoha ohledech jevit paradoxně; nicméně je tomu prostě tak, že věci, které se mají ukázat bádání duchovní vědy, musí být získány ze skutečného nazírání, ze skutečné nadmyslové zkušenosti, a že se zpravidla vrší jeden omyl na druhý, pokud někdo o věcech pouze spekuluje, pokud se pouze oddává filosofickým nebo jiným spekulacím. Skutečnosti vyplývající ze zkušenosti pak mluví vždycky jinak a duchovní badatel intenzivně vnímá právě to, že on sám je svými výsledky vlastně překvapen. Zpočátku vůbec neočekává, že se ukáže to nebo ono, a je svými výsledky překvapen. Abych vám ukázal některé z těchto výsledků, chtěl bych váš duševní pohled obrátit k obyvatelstvu, které žilo v Americe v dobách, kdy ji začali dobývat Evropané a pak v tom neustále pokračovali. Víte, že to bylo obyvatelstvo, které bylo z hlediska civilizované Evropy označováno za divošské. Ovšem takovéto obyvatelstvo, jaké bylo v Americe, indiánské obyvatelstvo, je sice divošské s ohledem na to, co bylo v posledních staletích v rámci evropského světa nazýváno civilizací, avšak s ohledem na jiné duševní síly, než je intelekt, v něm tu a tam žilo něco, co by si takzvaný civilizovaný člověk mohl přát zpátky. V indiánském obyvatelstvu žilo především nazírání duchovních mocností světa, které v sobě má, zabýváme-li se jím blíže, cosi imponujícího. Toto obyvatelstvo uctívalo Velkého ducha. Při dobývání byla tato věc ovšem již v dekadenci, ale tyto dekadentní jevy poukazují na někdejší uctívání Velkého ducha, který vše proniká, všim prostupuje a jehož nižší síly představují duchové jednotlivých živlů.

Americké obyvatelstvo žilo s těmito, abych tak řekl, nábožensko-panteistickými představami.

Především ale musíme konstatovat, že toto obyvatelstvo neprošlo ve vnějším smyslu ničím z toho, čím prošli obyvatelé Evropy v průběhu takzvaného křesťanského vývoje. Tím, co přineslo evropskému obyvatelstvu křesťanství, generace tohoto amerického indiánského obyvatelstva neprošly. Celá jeho duševní konstituce byla taková, že se v ní rozvinuly intenzivně panteistické city a tito lidé jednali na základě impulzů, které s těmito city souvisely. Tyto duše se ovšem vyvíjely tak, že mezi smrtí a novým narozením mohly strávit jen poměrně krátký čas. To, co tyto duše sice intenzivně, avšak nesmírně jednoduše, elementárně prožívaly kvůli zpracování [pozemského života] v duchovním světě, nevyžadovalo nijak dlouhý čas. A tak se nejen duše indiánského obyvatelstva, které žilo v době prvního dobývání [amerického] západu - tyto duše téměř všechny - ale i později žijící duše už teď vrátily, a sice v podstatě v západoevropském obyvatelstvu.

Původ asijského obyvatelstva

Můžeme tedy sledovat generační posloupnost od současnosti zpětně až do středověku a dostaneme fyzicky zděděné znaky. Jestliže se na to ale díváme jako na úplnou skutečnost, oddáváme se iluzím. Je to [pouhé] abstraktum, pohlížíme-li na současné západní evropské národy - a to až daleko do střední Evropy a prostupující dokonce až východní Evropu - pouze tak, že si řekneme: Tyto národy mají své znaky od předchozích generací atd. Není to totiž jediná skutečnost; do těchto těl, která v sobě nesou krev předků, do většiny obyvatelstva vstoupily západní duše, tedy duše, které vzhledem ke svému vnitřnímu vývoji dosud nepoznaly nic z křesťanského impulzu a nesly v sobě v podstatě jistý druh panteistického impulzu. Výchovou již v prvních týdnech, které strávily ve svém [novém] prostředí - neboť právě vnější kultura, vnější civilizace se přímočaře přenáší z generace na generaci, nikoli však vnitřní impulzy duše - přijímali tito lidé zvenčí křesťanství; zvenčí byli formováni do té podoby, v jaké se nám dnes často výlučně jeví. Kdo se však na tyto lidi podívá nezaujatě a pozoruje je tak, že je svým pohledem proniká skutečně charakterologicky, spatří v nich pulzovat to, co do nich přešlo s oněmi dušemi.

Řekl jsem, že skutečnosti, vyplývající z badání duchovní vědy, jsou mnohdy paradoxní. Vyspekulovat se tyto věci nedají. Musí na základě zkušenosti vzejít z metod často vám popisovaných a zaznamenaných také v literatuře. Kdo si je však vnějším způsobem ověří, zjistí, že se vnější svět stává na základě těchto poznatků vysvětlitelným.

Nacházíme lidi, kteří v době, nazývané v historii obvykle dobou stěhování národů, žili v Evropě a vystěhovali se. Duše těchto obyvatel byly podobné těm, které přijaly křesťanství šířící se z jihu na sever, tedy duším, které byly vnějším způsobem kristianizovány. Tyto duše, které křesťanství přijaly tak, jak žilo v prvních staletích v Evropě (a to se velmi lišilo od způsobu, jakým křesťanství žije dnes), se znovu nevtělovaly, řekněme, do středoevropského obyvatelstva. Byly to duše, které potřebovaly od smrti k novému narození delší čas než duše amerických indiánů; zato ovšem máme co do činění s dušemi, které svým fyzickým životem prošly dříve než ty druhé, které jsme poznali jako poslední indiánské duše, tedy duše indiánů v době dobývání [Ameriky], Tak daleko se při tom vracíme. Co bylo osudem dřívějších indiánských duší, toho se dotýkat nebudeme. Avšak duše, které byly v prvních křesťanských staletích vtěleny v Evropě, které byly při tom, když se křesťanství kulturně šířilo z jihu na sever, se nyní vtělovaly více směrem do Asie.

To, co teď popisuji, se zvláště zřetelně ukazuje v dobách, kdy se blížila strašlivá katastrofa druhého desetiletí 20. století. A při pohledu na naši současnou pozemskou civilizaci se jeví jako zvlášť významné, že takovéto duše jsou vtěleny zejména v japonském národu - tedy duše, které kdysi v

Evropě prožily onen zvláštní druh kristianizace, které však nyní od dětství neslyšely o křesťanství ani hlásku a jen v podvědomí v sobě nesou jisté zabarvení dekadentní asijské kultury tehdejšími křesťanskými impulzy; duše, které v sobě dnes také nesou to vše, co se obrací proti dnešní Evropě. Je to v podstatě výsledkem zcela do dekadence upadlé orientální moudrosti - která byla kdysi tak velká, jak jsem vám vylíčil - v souzvuku s prvními primitivními křesťanskými impulzy, jaké vznikaly, když se křesťanství šířilo z jihu na sever mezi barbarskými národy. Tak tomu bylo s ohledem na většinu obyvatelstva. Věc se ovšem komplikuje tím, že do takto vzniklého obyvatelstva (na východ se stěhovaly duše původního amerického i středoevropského obyvatelstva) se vmísilo mnoho jednotlivých těl osídlených dušemi, které v prvních křesťanských staletích žily více na jihu. Ty jsou teď také součástí obyvatelstva, které vzniklo právě popsáním způsobem.

Původ amerického obyvatelstva

Sledujeme-li současnou civilizaci, máme pak co dělat s velkým počtem duší, které žily právě ve staletích předcházejících vzniku křesťanství v Asii, ať už v Přední, nebo vůbec v celé Asii. Už to samozřejmě nebyl onen velký rozkvět orientální moudrosti a kultury, ale byla to doba, v níž se rozvinuly pojmy a ideje, jejichž pomocí pak bylo chápáno mystérium na Golgotě. Mluvím teď o duších, které byly mystériu na Golgotě vzdáleny, žily však v jisté kultuře moudrosti, která pak byla přesazena na západ a na jejímž základě bylo zprvu v řecké a římské kultuře chápáno křesťanství. Musíme ovšem vždy rozlišovat mezi mystériem na Golgotě, existujícím jako skutečnost, a různými interpretacemi, které se v průběhu staletí objevily. Každá epocha může totiž tuto skutečnost interpretovat novým způsobem a byl by nesmysl kteroukoli nauku o mystériu na Golgotě ztotožňovat se skutečností tohoto mystéria. Postačí, když vám to vysvětlím na jednom srovnání. Představte si, že bychom měli nějakého velmi geniálního člověka. Pak by tu bylo dítě, potom průměrný, všechno nivelizující, poněkud maloměšťácký člověk, prostě průměrný člověk, a zatřetí člověk s vlohou ke genialitě. Všichni tři budou mít před sebou totéž: reálnou skutečnost geniálního člověka. Dítě bude mít nějaké vysvětlení pro to, co ten geniální člověk dělá. Maloměšťák, který chce všechno nivelizovat, bude mít také svoje vysvětlení, a člověk nadaný rovněž geniálními vlastnostmi bude mít zase jiné vysvětlení. Všichni tři mají co do činění s toutéž skutečností, jejich vysvětlení jsou však zcela rozdílná, a nejsme oprávněni to či ono vysvětlení ztotožnit s opravdovou skutečností. Podobně nemůžeme učení prvotního křesťanství ztotožnit se skutečností křesťanství. Tato učení prvních křesťanských staletí sem přešla z orientu. Lidé se v podstatě naučili orientálním naukám moudrosti a ty pak použili k vysvětlení mystéria na Golgotě. Je samozřejmě strašlivá tyranie, považuje-li rozvíjející se církve tato učení za jedinou platnou, neboť nejsou ničím jiným než tím, podle čeho určitá epocha vysvětlila mystérium na Golgotě v souladu se svými předpoklady. Jiné epochy mohou toto mystérium vysvětlit jinak. My, máme-li dostát požadavkům současnosti, ho musíme vysvětlit z pozice duchovní vědy.

To, co tedy žilo v naukách o Kristově impulzu v prvních staletích, nacházíme - ovšem aplikováno nikoli na křesťanství, nýbrž mystérium na Golgotě víceméně pomíjející - rozvinuto v orientu; u tehdejších vzdělanců více, u tehdy převažující většiny obyvatelstva samozřejmě mnohem méně. Duše, které tu žily před a také v průběhu mystéria na Golgotě, které byly tedy orientálními dušemi, musely strávit mezi smrtí a novým narozením dlouhý čas, protože orientální kultura dokonce ještě i ve své dekadenci přinášela duším neobyčejně složité představy.

Tyto duše se objevily zejména v obyvatelstvu z Evropy, které se stalo obyvatelstvem Ameriky, když ji jako dobyvatelé postupně zaplavilo. Celá americká kultura, která se vyznačuje materialistickým zabarvením, v podstatě vzešla z toho, že se tam objevily duše, které byly v době, kterou jsem charakterizoval, vlastně orientálními dušemi a které se pak vnořily do těl tak, že jim tato tělesnost byla cizí; do tělesnosti se, abych tak řekl, vsávaly svými tenkrát již velmi dekadentními pojmy, takže tělesnosti nerozuměly, ale braly ji velmi primitivně materialisticky. Člověka přitom víceméně pomíjely;

odcizil se jim tím, že ve svém minulém pozemském životě v podstatě usilovaly o silné abstrakce. Nemohly se vpravit do současné inkarnace, z minulého pozemského života si však přinesly vše, co pak žije v často sektářské religiozitě, oddělené od vnímání vnější přírody. Žije to dokonce v popírání hmoty u Mrs. Eddyové, u scientistů atd. To všechno, co se objevilo ve vnějším světě, může tyto věci verifikovat, jen když to dostatečně nepředpojatě studujeme.

Antropologické iluze o původu obyvatel a skutečnost

Vidíte, že když poznatky, které může poskytnout anthroposofická duchovní věda, připojíme k poznatkům poskytovaným pouze vnějším antropologickým bádáním, získáme obraz skutečnosti. To ovšem předpokládá, že budeme poznatky, které může poskytnout anthroposofická duchovní věda, brát vážně. Nemůžeme se uspokojit teorií, která pouze rozebírá [fakt], že máme opakovaně pozemské životy. Je třeba, abychom se ve smyslu tohoto poznatku prakticky dívali na skutečnost, na vnější skutečnost; pak tyto poznatky mohou také pozvolna nést pravé plody v sociálně-praktickém životě. Zcela nevyhnutelně tomu bude tak, že lidé pevně se držící světonázoru, který bere ohled pouze na vnější přírodní řád (který tedy vede lidstvo k tomu, aby bylo pouze antropologické, aby bralo v úvahu pouze to, co se fyzicky dědí z generace na generaci), se budou čím dál víc ocitat tváří v tvář záhadám. Člověk se může s ohledem na tyto záhady dlouho oddávat iluzím. Může věřit, že rozumí vývoji lidstva; těmto iluzím se však oddává jen proto, že má teorie, které mu byly od nejranějšího mládí vtlačovány do hlavy, takže se jaksi dívá jen na to, co je ochoten vidět, co se tedy projevuje ve fyzickém dědičném sledu. Lidé však budou postupně dospívat k tomu, že si řeknou: Ach ano, jsou zde přece skutečnosti, které nelze popřít a které naprosto nelze vysvětlit ve smyslu těchto čistě antropologických příčinností. Musíme prostě brát ohled na to, že v určité generaci kteréhokoli ze současných národů jsou duše, jež pocházejí úplně odjinud než, řekněme, z prapradědeků tohoto národa. Národnímu egoismu to asi nebude znít dvakrát příjemně, avšak tento národní egoismus musí tak jako tak zmizet, jestliže má lidstvo v budoucnosti projít náležitým vývojem. A je třeba poukázat na to, že velká část evropského obyvatelstva v sobě sice má krev středověkých předků, ale nese v sobě indiánské duše, a že duše, které žily zde v Evropě - velká část z nich v Attilových dobách - a které tenkrát přijaly křesťanství, nacházíme dnes v Asii. Při nezaujatém pozorování to lze vidět dokonce u duší některých vzdělanců. Chceme-li však dospět ke skutečnosti, jak jsou zde míněny, nesmíme se na věci dívat tak přímočaře a pedantsky abstraktně, jak je dnes zvykem. Pokud si pojmy nebudeme tvořit tak abstraktně, jak je dnes zvykem, nýbrž chceme-li dospět ke skutečnosti, musíme vycházet z takových hledisek, jaká zde byla zmíněna. Zjistíme pak různé věci, které se nám sice budou jevit paradoxně, přesto však tyto skutečnosti vysvětlí.

Je například zvláštní, že i ve zčásti koketních výrociích Rabíndranátha Thákura můžeme vnímat toto zvláštní aroma. Máme pak možnost, abych tak řekl, sáhnout si duchovníma rukama na křesťanský původ duše a orientální původ těla. Výsledkem je pak orientalizovaná koketnost. A to, co zvláště Evropanovi kane do duše jako něco hřejivě blahodárného právě u Rabíndranátha Thákura, pochází od duše, která kdysi vplula do přístavu křesťanství a jen v této inkarnaci se křesťanskou nestala, protože žije v jiné, nekřesťanské civilizaci.

Současný požadavek kladený na lidstvo: Poznej samo sebe!

Řecký památný výrok „Poznej sám sebe“ zkrátka není zaměřen jen na jednotlivého člověka a především není určen pouze k nějakému triviálnímu sebenahlížení, nýbrž je zaměřen také na lidstvo. Ovšem vlastní sebezpytování bývá pro lidstvo obvykle poněkud nepohodlné. V naší civilizaci se však nepohneme dopředu - ale pohneme se leda tak dolů - nevezmeme-li i jako lidstvo konečně vážně ona

apollónská slova „Poznej sám sebe“. Je ovšem poněkud nepohodlné [...], nemáme-li člověka poznávat pouze podle toho, jak vypadá jeho nos, jeho ústa nebo oči, ale máme-li ho poznávat podle toho, jak vypadá jeho duše. Což by však v lidstvu došlo k praktickému nástupu spirituálního světonázoru, kdybychom frázovitě, v abstrakcích mluvili o opakovaných pozemských životech a o osudu uskutečňujícím se skrze tyto opakované pozemské životy, a pak bychom se zalekli praktického použití v životě? Kdybychom přesto nechtěli z člověka poznávat nic jiného, než jestli má světlé nebo černé vlasy, jestli má ten či onen tvar obočí, ten či onen tvar nosu atd.? Chceme-li přistupovat vážně k tomu, aby se ve světě rozšířil spirituální světonázor, pak musí být prostoupeno duchovně-duševními impulzy i vše, co se nazývá poznáním člověka, a my se nepohodlností nesmíme nechat zadržet před tím, abychom skutečně poznali také duševnost člověka - naši vlastní i duševnost ostatních lidí. Pak se musíme dívat jak na nos, tak na duševní vlastnosti; pokrok současného lidstva v nejbližší budoucnosti bude spočívat právě v tom, že se nebude hledět pouze na vnější tvar nosu, ale že se vztahy mezi lidmi, od duše k duši, budou vytvářet právě na základě poznání duše.

To, co nazýváme sociální otázkou, je něco mnohem hlubšího, než si mnozí lidé dnes představují. Sociální otázky se v podstatě vůbec nelze dotýkat pouze zdálky, nechceme-li [jako lidstvo] pokračovat v takovém pozorování člověka, jaké jsem uvedl včera na konci hodiny, kdy z něj člověk úplně vypadne a mluví se jen o soukromém vlastnictví, které obhospodařuje, a o hospodařících automatech. Jelikož jsme se od doby, kdy ustoupilo instinktivní poznání duše, úplně odnaučili dívat se na člověka, nabývá dnes sociální život těch lidsky nejpovrchnějších podob. To však vyhání na povrch právě instinkty, ty nejdivočejší instinkty. Lidstvo by propadlo vyžívání nejdivočejších instinktů, kdyby náš bezprostřední lidský život nebyl prostoupen duchovně-duševním [poznáním]. K tomu je ovšem nutné, abychom vedle vnější historické kauzality viděli také to, co je součástí skutečnosti současného pozemského lidstva prostě i v důsledku toho, že potomci ve svém životě uplatňují nejen své fyzické předky, ale i duše, které jako ty či ony duševně-duchovní entity žily v té či oné době dříve na Zemi. V této výslednici, která vyplyne z vlastností opětovně se vtělujících duší a fyzických znaků, se vpravdě tvoří skutečnost současné lidské civilizace. [...]

R. Steiner, přednáška pro členy Anthroposofické společnosti z 12. prosince 1920 v Dornachu, in: Die Brücke zwischen der Weltgeistigkeit und dem physischen Menschen. Die Suche nach der neuen Isis, der gotlichen Sophia, GA 202, str. 121nn.

Přednášku s obdobným obsahem přednesl Rudolf Steiner 6. ledna 1921 ve Stuttgartu; viz GA 203, str. 33nn; na ni pak odkazuje v úvodu přednášky z 9. ledna 1921, která tento sborník uzavírá.